

Ο «Πόλεμος της Φθοράς»

Οι συγκρούσεις Αιγύπτου - Ισραήλ και η σοβιετική στρατιωτική επέμβαση στη Μέση Ανατολή επιβαρύνουν το κλίμα

Του ΔΙΟΝΥΣΗ ΧΟΥΡΧΟΥΛΗ*

Την επαύριον του Πολέμου των Εξι Ημερών (5-10 Ιουνίου 1967), ο αραβικός κόσμος βρέθηκε σε κατάσταση σύγχυσης και σοκ εξαιτίας του εύρους και της ταχύτητας της ήττας της Αιγύπτου, της Συρίας και της Ιορδανίας από τα πλήγματα του Ισραήλ. Ιδίως

για την Αίγυπτο, τη σημαντικότερη δύναμη του αραβικού κόσμου, αλλά και τον ηγέτη της Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, η συντριβή των ενόπλων δυνάμεών της σε 48 ώρες και η απώλεια της Χερσονήσου του Σινά με τη Λωρίδα της Γάζας υπήρξαν τεράστιο πλήγμα για την επιρροή και το κύρος τους. Ο Νάσερ ήταν αποφασισμένος

να «ανακτήσει με τη βία, ό,τι χάθηκε με τη βία». Αλλωστε, ούτε οι Ισραηλινοί έδειξαν διάθεση συνδιαλλαγής.

Παράλληλα, η διεθνής κοινότητα και οι δύο υπερδυνάμεις δεν κατόρθωσαν να συμβάλουν στη συνολολόγηση ειρήνης. Παρά τις διαπραγματεύσεις, η επίλυση της αραβισο-

48
χρόνια
πριν

ραβικής διαμάχης δεν αποτέλεσε προτεραιότητα της Ουάσιγκτον και της Μόσχας στο πλαίσιο του αμερικανοσοβιετικού διαλόγου για μερική αποκλιμάκωση του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού. Αλλωστε, οι δύο υπερδυνάμεις είχαν διαφορετικές επιδιώξεις στην περιοχή. Οι

Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν διατεθειμένες να πιέσουν το Ισραήλ ώστε εκείνο να αποχωρήσει από τα κατεχόμενα (ή μέρος αυτών). Η Σοβιετική Ένωση επιδίωξε να ανακτήσει την επιρροή της στα λεγόμενα «προδευτικά» αραβικά κράτη μέσω της χορήγησης γενναίας στρατιωτικής βοήθειας ώστε να επανεξο-

πλιστούν και, σε πρώτη φάση, να αποκαταστήσουν μια στοιχειώδη στρατιωτική ισορροπία με το Ισραήλ. Στην Αίγυπτο, που έλαβε και τη μερίδα του λέοντος της σοβιετικής βοήθειας, ο αριθμός των Σοβιετικών στρατιωτικών συμβούλων υπερτριπλασιάστηκε, ξεπερνώντας τους 1.500 το 1968.

Συνεχείς επιθέσεις γύρω από το Σουέζ

Ελλείπει κάποιος προόδου στο διπλωματικό πεδίο, ήδη από το 1968 κλιμακώθηκε η ένταση ανάμεσα στο Ισραήλ και στα γειτονικά αραβικά κράτη. Σημαντικότερη εστία έντασης αναδείχθηκε η περιοχή περί της Διώρυγας του Σουέζ, όπου πλέον συνόρευαν οι ισραηλινές και αιγυπτιακές δυνάμεις.

Ενοπλά επεισόδια λάμβαναν χώρα σε ξηρά, θάλασσα και αέρα, με αποτέλεσμα και τη διακοπή της λειτουργίας της Διώρυγας του

Σουέζ. Το Ισραήλ αντέδρασε και το τρίμηνο Μαΐου-Ιουλίου 1969 οι συγκρούσεις κλιμακώθηκαν με ανταλλαγές πυροβολικού, εξαπόλυση αεροπορικών επιδρομών και διεξαγωγή αερομαχιών και καταδρομικών επιχειρήσεων. Σταδιακά, οι Ισραηλινοί ανέλαβαν την πρωτοβουλία των κινήσεων. Στο διάστημα Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 1969 κυριάρχησαν πλήρως στον αέρα πάνω από όλη την ευρύτερη περιοχή του Σουέζ και της Ερυθράς Θάλασσας. Εως τα τέλη του 1969 η αιγυπτιακή αεράμυνα είχε ουσιαστικά καταρρεύσει, ενώ η ένταση στην ισραηλινή αεροπορία των πρώτων υπερσύγχρονων (τότε) F-4E Phantom II έγειρε ακόμα περισσότερο την πλάστιγγα προς όφελος του Ισραήλ.

Όμως, ο Νάσερ, παρά τις αυξανόμενες αιγυπτιακές απώλειες και το διαφαινόμενο αδιέξοδο, αρνείτο να διακόψει τις επιχειρήσεις ή να διαπραγματευθεί με το Ισραήλ. Τον Ιανουάριο του 1970, οι Ισραηλινοί εξαπέλυσαν επιχειρήσεις «απαγόρευσης»/«απομόνωσης» (interdiction), δηλαδή αεροπορικές επιδρομές βαθιά μέσα στο έδαφος της Αιγύπτου, κατά μήκος της Κοιλιάδας και του Δέλτα του Νείλου. Αντικειμενικός σκοπός ήταν η υπονόμευση του πθικού των Αιγυπτίων και του κύρους της αιγυπτιακής ηγεσίας. Επίσης, η «απομόνωση» της περιοχής του Σουέζ, ώστε οι Αιγύπτιοι να μην μπορούν να μετακινήσουν εκεί συστήματα αεράμυνας και εγκαίρως προειδοποιήσουν. Δίχως αντιαεροπορική κάλυψη και υπό το συνεχές σφυροκόπημα της ισραηλινής αεροπορίας, η δράση και η αποτελεσματικότητα του αιγυπτιακού πυροβολικού που έβαλλε κατά των ισραηλινών θέσεων θα παρέμεναν περιορισμένες. Τότε, η Αίγυπτος θα αναγκαζόταν να διακόψει τις επιχειρήσεις. Οι επιδρομές εκείνες διεξήχθησαν με μεγάλη επιτυχία. Τα ισραηλινά αεροσκάφη επιχειρούσαν για εκατοντάδες μίλια σε πολύ χαμηλό ύψος μέχρι να φτάσουν τους στόχους τους, εκμεταλλευόμενα και την ανεπάρκεια του αιγυπτιακού συστήματος εγκαίρως προειδοποιήσεων.

Η πρωθυπουργός του Ισραήλ Γκόλντα Μέιρ.

Σουέζ. Αυτό προκαλούσε σημαντική οικονομική ζημία στην Αίγυπτο. Η αιγυπτιακή ηγεσία θεωρούσε ότι η λελογοισμένη στρατιωτική πίεση και ο κίνδυνος έκρηξης ενός νέου πολέμου ίσως ανάγκαζαν τη διεθνή κοινότητα να παρέμβει πιο δυναμικά, ώστε τελικά το Ισραήλ να προβεί σε ουσιαστικές παραχωρήσεις αποχωρώντας από το Σινά ή/και επιτρέποντας την επαναλειτουργία της Διώρυγας του Σουέζ. Βεβαίως, σε ποιο βαθμό είχε τη δυνατότητα η Αίγυπτος να ασκήσει αποτελεσματική στρατιωτική πίεση στο Ισραήλ, έμελλε να φανεί.

Στις 8 Μαρτίου 1969, το αιγυπτιακό πυροβολικό ξεκίνησε αιφνιδιαστικά να βάλει με ιδιαίτερη σφοδρότητα κατά των ισραηλινών θέσεων στην ανατολική πλευρά του Σουέζ. Σε βομβαρδισμούς προχώρησε και η αιγυπτιακή αεροπο-

Αιγύπτιοι διαδηλώνουν μπροστά στο τέμενος Αλ Αζχάρ του Κάιρου, κρατώντας πανό με συνθήματα κατά της ισραηλινής αεροπορικής επιδρομής σε ερεγστάσιο λίγο έξω από το Κάιρο και των Ηνωμένων Πολιτειών για την υποστήριξη του Ισραήλ.

Δυναμική στρατιωτική ανάμειξη της Μόσχας

Εν τω μεταξύ, ήδη από το φθινόπωρο του 1969 η αιγυπτιακή ηγεσία πίεζε αφόρητα τη Μόσχα να χορηγήσει αυξημένη στρατιωτική βοήθεια και τεχνολογικά εξελιγμένα οπτικά συστήματα (ιδίως αεράμυνας). Καθώς η εκπαίδευση αιγυπτιακού προσωπικού στον χειρισμό τέτοιων όπλων θα απαιτούσε σημαντικό χρονικό διάστημα, ο Νάσερ ζήτησε να συμβάλουν άμεσα και ενεργά οι ίδιοι οι Σοβιετικοί στην αεράμυνα της Αιγύπτου. Αρχικά το Κρεμλίνο ήταν διστακτικό, φοβούμενο την αντίδραση των ΗΠΑ και τυχόν επιπτώσεις στον αμερικανοσοβιετικό διάλογο.

Τελικά, στα τέλη Ιανουαρίου 1970 η σοβιετική ηγεσία αποφά-

σισε να αναλάβει δυναμική δράση. Αποφασίστηκε η χορήγηση αυξημένης στρατιωτικής βοήθειας αλλά και η αποστολή προηγμένων αντιαεροπορικών πυραύλων και ραντάρ, καθώς και Σοβιετικών χειριστών, τεχνικών και άλλου προσωπικού για τη φύλαξη και τη λογιστική υποστήριξη. Ακόμα, εστάλησαν 70 σοβιετικά μαχητικά αεροσκάφη MIG-21 βαμμένα στα χρώματα της αιγυπτιακής αεροπορίας και πάνω από 100 πιλότοι. Συνοδικά, η δύναμη αποτελείτο από μια ολόκληρη μεραρχία αντιαεροπορικής άμυνας δύναμης 10.000 ανδρών. Εστάλησαν, επίσης, μερικές δεκάδες αεροσκαφών αναγνώρισης και ναυτικές συνεργασίας/ανθυποβρυχιακού πολέμου

προς υποστήριξη του σοβιετικού στόλου Μεσογείου. Αυτή ήταν η επιχειρήση «Κανκασ» («Καυκάσος»), που ξεκίνησε επισήμως στις 30 Ιανουαρίου 1970. Ήδη, πάντως, από το φθινόπωρο του 1969 οι Σοβιετικοί είχαν ξεκινήσει σχετικές προετοιμασίες προετοιμασίες για ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Από τον Μάρτιο του 1970 σταδιακά κατέστησαν επιχειρησιακές οι σοβιετικές αντιαεροπορικές δυνάμεις και τα αεροσκάφη. Η σοβιετική ανάμειξη, παρότι ανεπίσημη, δεν ήταν βέβαια δυνατό να κρατηθεί μυστική. Έτσι, στα μέσα Απριλίου 1970 το Ισραήλ αποφάσισε να διακόψει τις επιχειρήσεις «απαγόρευσης» στην αιγυπτιακή ενδοχώρα και να επικεντρωθεί

στη διατήρηση της αεροπορικής κυριαρχίας πάνω από την ευρύτερη περιοχή του Σουέζ.

Αντίθετα, οι Σοβιετικοί και οι Αιγύπτιοι αποσκοπούσαν στην αμφισβήτηση αυτής της κυριαρχίας, ώστε, αργά αλλά σταθερά, να τοποθετούν αντιαεροπορικές συστοιχίες πυραύλων εδάφους-αέρος (SAMs) όλο και εγγύτερα της αριστερής όχθης της Διώρυγας του Σουέζ. Το να αποκτήσουν μια αξιόπιστη αντιαεροπορική ασπίδα οι ευρισκόμενες στο Σουέζ αιγυπτιακές χερσαίες δυνάμεις αποτελούσε εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση ώστε να αποκατασταθεί σταδιακά μια στοιχειώδης στρατιωτική ισορροπία μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ.

Προς μια επισφαλή διευθέτηση μέχρι την επόμενη αναμέτρηση, το 1973

Στα τέλη Μαΐου 1970 οι Αιγύπτιοι και οι Σοβιετικοί συνέχισαν να εγκαθιστούν προκεχωρημένες αντιαεροπορικές μονάδες εγγύτερα της Διώρυγας, και η ισραηλινή αεροπορία εξαπέλυσε νέες επιδρομές στην ευρύτερη περιοχή του Σουέζ ώστε να αποτρέψει ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Τον Ιούνιο και τον Ιούλιο ισραηλινά αεροσκάφη ενεπλάκησαν με σοβιετικά μαχητικά και, κυρίως, εβλήθησαν κατ' επανάληψη από σοβιετικούς πυραύλους εδάφους-αέρος. Κάποια καταρρίφθηκαν, και, για πρώτη φορά από το 1967, η ισραηλινή αεροπορική κυριαρχία πάνω από το Σουέζ τέθηκε εν αμφιβόλω. Πράγματι, παρότι στις 30 Ιουλίου οι Ισραηλινοί πιλότοι κατέρριψαν πέντε σοβιετικά αεροσκάφη κατά τη διάρκεια αερομαχίας, το Ισραήλ δεν κατάφερε να καταστρέψει το δίκτυο αεράμυνας που είχαν στήσει οι Σοβιετικοί και οι Αιγύπτιοι δυτικά του Σουέζ. Από την άλλη, ούτε οι Αιγύπτιοι μπορούσαν με το πυροβολικό τους να καταφέρουν κάποιο σημαντικό πλήγμα στις ισραηλινές θέσεις.

Αριστερά, ισραηλινό αυτοκινούμενο πυροβόλο στην υπό κατάληψη έρημο του Σινά, το 1969. Δεξιά, Ισραηλινοί στρατιώτες κλείνουν τα αυτιά τους, καθώς το πυροβόλο είναι έτοιμο να εκτελέσει βολή στην έρημο του Σινά κοντά στη Διώρυγα του Σουέζ.

Τότε παρένεβη η αμερικανική κυβέρνηση. Η αμερικανική μεσολάβηση είχε αποτέλεσμα, και στις 6-7 Αυγούστου 1970 Ισραήλ και Αίγυπτος συμφώνησαν σε παύση των επιχειρήσεων και τρίμηνη κατάπαυση του πυρός, προκειμένου να διεξαχθούν διαπραγματεύσεις υπό την αιγίδα ειδικού διαμεσολαβητή του

ΟΗΕ. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, τα δύο μέρη δεν θα κατασκευάζαν νέες στρατιωτικές εγκαταστάσεις ούτε θα ενίσχυαν περαιτέρω τις στρατιωτικές τους δυνάμεις περί της Διώρυγας. Ωστόσο, εξαρχής οι Αιγύπτιοι και οι Σοβιετικοί δεν τήρησαν τη συμφωνία, προωθώντας στη σχετική ζώνη συστοι-

χίες αντιαεροπορικών πυραύλων, ραντάρ και άλλα όπλα.

Η πρώτη άμεση στρατιωτική επέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή –και μία από τις ελάχιστες φορές που οι σοβιετικές ένοπλες δυνάμεις ανέλαβαν δράση εκτός των Συμφώνων της Βαρσοβίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου–

απέτρεψε την κατάρρευση της Αιγύπτου. Συνέβαλε επίσης αποφασιστικά στη μερική αποκατάσταση της ισορροπίας ανάμεσα στο Ισραήλ και στην Αίγυπτο. Βέβαια, ο στόχος του Νάσερ δεν επιτεύχθηκε, καθώς οι ισραηλινές δυνάμεις διατήρησαν την κατοχή του Σινά και η Διώρυγα του Σουέζ παρέμεινε κλειστή. Επί-

στη διατήρηση της αεροπορικής κυριαρχίας πάνω από την ευρύτερη περιοχή του Σουέζ.

Αντίθετα, οι Σοβιετικοί και οι Αιγύπτιοι αποσκοπούσαν στην αμφισβήτηση αυτής της κυριαρχίας, ώστε, αργά αλλά σταθερά, να τοποθετούν αντιαεροπορικές συστοιχίες πυραύλων εδάφους-αέρος (SAMs) όλο και εγγύτερα της αριστερής όχθης της Διώρυγας του Σουέζ. Το να αποκτήσουν μια αξιόπιστη αντιαεροπορική ασπίδα οι ευρισκόμενες στο Σουέζ αιγυπτιακές χερσαίες δυνάμεις αποτελούσε εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση ώστε να αποκατασταθεί σταδιακά μια στοιχειώδης στρατιωτική ισορροπία μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ.

* Ο δρ Διονύσιος Χουρχούλης διδάσκει Ιστορία Διεθνών Σχέσεων στο Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.